eestlastest. Sest oli ju sel ajal viimaste rahvuslik assimileerumine sakslusega alles täies hoos. Kuid see nähtus ise ei riku veel põrmugi Tartu kui saksa linna ilmet, vaid ta kõneleb pigemini selle poolt, saksa kultuuri ülivõimust koha peal. — Eriti selgelt avaldab saksluse kultuurilist, sotsiaalset ja tulunduslikku ülevõimu ja eestlaste arenematust kutsestatistika ülalmainitud rahvalugemisest. Eestlased esinevad selle järele täielikult ühiskondliku alamkihina, sõna kõige laiemas ulatuses. Teatava kindla kutsega eestlastest (üldarv 4884) on koguni 68% teiste isiklikkude tarvete rahuldamise teenistuses („persönliche Dienstleistungen"), s. t. peaasjalikult majateenijad, siis ehitustöös — 3,9%, rõivastamistööstuses — 3,2%, voorimehed — 1,9%. Kõigis muis kutseis on eestlased esinemas veel vähemal määral. Koguni vähe on neid või nad puuduvad hoopis sotsiaalselt kaaluvamais kutseis. Nii näiteks teotseb neist kaubanduse alal ainult 1,1%, noorsoo kasvatamises kõigest 4 meest, riigi ja omavalitsuse teenistuses ainult 1 mees; pole nende hulgas ühtegi vaimulikku, kunsti-, kirjanduse- ega ajakirjanduse-tegelast[1]). Selle vastu esineb sakslasi kõigil tähtsamail tegevusaladel. Seesugusel iseseisvuseta, ühiskondlikult kergekaalulisel alal, nagu teiste isiklikkude tarvete rahuldamine, majateenimine, mis eestlaste tähtsamaks elatamisallikaks, teotseb teatavat kutset omavaist sakslasist (üldarv 3595) ainult 16,4%. Käsitööski on sakslased arvuliselt eestlastest kõigis harudes ees. Pea täielikult on nad võimul aga sotsiaalselt, tulunduslikult, kultuuriliselt ja ka politiliselt raskekaalulisil aladel. Kõige suurema arvuga on nad esinemas kunsti, kirjanduse ja ajakirjanduse alal, — 18,1%. Täielikult on sakslaste käes riigi- ja omavalitsuse-teenistus ja kohus. Neil aladel teotsevate inimeste hulgas, kelle üldarv 152, on ainult 8 venelast ja 1 eestlane, teised kõik sakslased. Pea samas ulatuses on nende käes ka noorsoo kasvatamine. Ainult kaubanduse alal, kuhu veel juudidki pole suutnud tunduvalt sisse tungida, on sakslastele vähemalt arvuliselt tugevaiks võistlejaiks venelased. 97 sakslase vastu tuleb siin 83 venelast. See üksikasi ei muuda aga palju üldpilti, millel sakslased esinevad juhtiva ülemkihina.

Juba märksa muutunud on Tartu elanikkude rahvuslik koosseis 15 aastat hiljemini, mil see 1881. a. rahvalugemise järele kujuneb järgmiselt:

		%
eestlasi	16 526	55,1
sakslasi	10 486	35,0
venelasi	1 818	6,1
juute	667	2,2
muist rahvustest . . .	477	1,6

Seda rahvusliku koosseisu muutumist aitab teisest küljest selgitada, kui võrrelda üksikute rahvuste suurenemist resp. kahanemist. Juurde olid võtnud 1867.—1881. a.: eestlased 70%, sakslased 17%, juudid 178%, muud rahvused 69%, kuna venelaste arv oli läinud koguni tagurpidi, kahanenud ligemale 3%. Kõige pealt paistab silma juutide arvu hoogus tõus, mis aga selle rahvuse üldarvu väiksuse pärast veel vähe muudab linna rahvuslikku ilmet. Sama tuleb ütelda ka „muist rahvustest" elanikkude arvu võrdlemisi hoogsa tõusu kohta. Tuleb siiski

1) „Eesti Postimehe" toimetaja Joh. V. Jannsen oli 1867. a. juba Tartus, kuid ometi pole ajakirjanduse alal rahvalugemise järele ükski eestlane esinemas. Põhjuseks võis olla eksitus, juhtumus, aga arvatavasti pigemini asjaolu, et Jannseni koduseks keeleks oli saksa keel. Määrati ju rahvus sel rahvalugemisel „Muttersprache" järele, mispärast ka saksa keelt kõnelev eesti ühiskondlik koorekiht sakslaste hulka sattus.

Tartu, lk. 145